

S. Demchuk, PhD in History, Assistant Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

LOOK BUT DO NOT TOUCH: PERFECT WOMEN'S EATING BEHAVIOUR IN THE NARRATIVES AND IMAGERY OF THE LATE MIDDLE AGES

Food in the medieval culture functioned not only as everyday essential, but also as a tool for symbolic communication and marker of social or gender identity. From the 13th century onwards, one can grasp an exponential growth in number of various manuals, which informed their reader how one should eat healthy and courteously. These books of manners were written in prose and rhymes, in Latin and vernacular languages and were widely spread amongst medieval elite. Texts were supplemented with symbolic and allegorical illuminations with the scenes with biblical or royal banquets, which should be treated as important sources on their own.

Thus, this paper aims at revealing the place that late medieval culture reserved for women in the domain of food and its consumption. Based on the rich narrative and visual evidence, I shall highlight the main elements of the medieval food culture; reveal what was considered as women's socially acceptable behaviour during the banquets and how the social norms impacted the visual culture of banqueting.

Late medieval education for women envisaged a quite particular eating behaviour. A woman had to control the needs of her body much more strictly than a man had to, to keep the fast, to pray and to go to the masses at expense of taking food. Once married she had to deprive herself of delicacies, which could be only consumed with her husband. She could not renounce taking food with her husband, what should be considered as a privilege and not as a duty. Visual culture only supported the ideal shaped in the narratives. A woman involved in drinking wine at the table became an allegory of intemperance. This image was contrasted with the image of a noble woman that was excluded from the communicative space of a banquet, who kept her eyes down and her arms on her knees. A woman so temperate that she ignores the food and drinks set for her on the table. Therefore, eating behaviour became another manifestation for women's chastity and humbleness, which were considered essential virtues in late medieval courtly literature.

Keywords: banquet, late middle Ages, gender, visual culture, illumination.

УДК 39:305-055.2 (477)

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2020.146.3>

I. Ігнатенко, канд. іст. наук, доц.
ORCID: 0000-0001-8180-3582

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

З ІСТОРІЇ ФЕМІНІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЖІНОЧОЇ ТІЛЕСНОСТІ ТА СЕКСУАЛЬНОСТІ В АНГЛОМОВНИХ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ¹⁰

Розкрито ключові віхи становлення та формування досліджень з історії жіночої тілесності у феміністичних студіях в країнах Європи та Північної Америки, які беруть свій початок із 60–70 х рр. XX ст. Відзначено, що історія тілесності посідає важливе місце в соціогуманітарних дисциплінах, що підтверджується численними працями, концепціями, підходами та напрямками. Серед них: дослідження, присвячені репродуктивному тиску; фізичному та сексуальному насильству; протидії проституції та секс-туризму; вплив на соціальне життя жінки її фізіологічних особливостей та багато ін. Проінформовано, що головною стратегією феміністичних досліджень є політизація й озвучування приватного життя жінки з метою поліпшення їхнього становища. З'ясовано, що однією з головних ідей феміністичних праць є доведення того, що жінки століттями зазнавали тиску, обмежувалися в доступі до ресурсів виключно тільки через свої тілесні фізіологічні особливості. З огляду на це, найголовнішим посланням усіх досліджень є розхитування стереотипів і установок, які в патріархальних культурах століттями подаються як "норма", та надання жінкам можливості бути присутніми в усіх соціальних сферах, а не обмежуватися лише дітонародженням і домашнім господарством.

Ключові слова: історія тілесності, фемінізм, жіноче тіло, сексуальність і дітонародження.

Постановка проблеми. Історія тілесності загалом і жіночої зокрема довгий час у вітчизняній історичній науці не існувала взагалі. Радянська історична наука не помічала такого напрямку, як дослідження соціально-культурних аспектів людської тілесності та сексуальності, тому жодних розробок того часу ми не маємо.¹¹

До встановлення більшовицького режиму питання тілесності також були обділені (за невеликим винятком)¹² дослідницькою увагою, хоча вже і з інших причин¹³.

¹⁰ Ознайомлення з англомовною літературою та сучасними світовими тенденціями в галузі дослідження тілесності в соціогуманітарних науках стало можливим завдяки дослідницькій стипендії, отриманій від Шведського Інституту під час наукового стажування в університеті м. Лінчепінг (Королівство Швеція) у вересні 2018 – лютому 2019 рр.

¹¹ Радянська доба – доба тоталітаризму, часи пригнічення особистості та, зокрема, сексуальності. Усім добре відома фраза, яка стала візитівкою тієї доби: "У СРСР сексу немає". Звичайно, у той період будь-які теми, пов'язані з тілесністю та сексуальністю, було повністю усунуто з поля вітчизняної гуманітарної науки. Знаний дослідник чоловічого тіла в історії культури Ігор Кон зазначав: "...в двох післявоєнних виданнях Большой Советской Энциклопедии тело представлено двумя статьями «Тело алгебраическое» и «Тело геометрическое», еще есть статьи «Телесные наказания» и «Телесные повреждения» (...) цензура, или самоцензура, распространялась даже на справочники по истории искусства и религии" [49, с. 8].

¹² Незважаючи на те, що тілесність і сексуальність у сер. XIX – поч. XX ст. на українських теренах взагалі не були артикульовані як напрям наукових досліджень, дехто із тогочасних

із часів становлення незалежності України тема людської тілесності та сексуальності потроху починає привертати увагу українських істориків та етнологів¹⁴.

учених фіксували і намагалися ввести в науковий обіг "сороміцькі" теми (як вони тоді називалися). Записана ними інформація сьогодні набуває особливого значення. Серед праць варто згадати дослідження Володимира Гнатюка, Федора Вовка, Катерини Грушевської, Марка Грушевського, Зенона Кузеля та ін. Аналіз розвідок учених у цьому напрямі див: Ігнатенко І. "Жіноче тіло у традиційній культурі..." [48, с. 13–22].

¹³ В силу історичних обставин і відсутності власної державності українські історики та етнографи фокусували свою увагу насамперед на ідеях обстоювання незалежності України та активно досліджували народне життя, побут, звичаї, культуру тощо, убагаючи у селянах ядро "справжнього" українця. До того ж переважна більшість тогочасних дослідників зазнали впливу романтизму і міфологічної школи, які взагалі не передбачали фіксацію "сороміцького". Як правило, їх цікавили класичні теми, які належали до матеріальної (одяг, їжа, житло, господарчий реманент тощо) і духовної (вірування, звичаї, світогляд, фольклор тощо) культури. Саме тому українська історична наука має чимало важливих записів із царини духовної й матеріальної культури та обмаль з теми людської тілесності та сексуальності.

Доклад. про особливості досліджень селянського життя українською інтелігенцією див.: Портнова Т. "Любити і навчати..." [51, с. 38–43].

¹⁴ Докладний огляд праць вітчизняних дослідників, присвячений тематиці дослідження тілесності, див: Ігнатенко І. "Жіноче тіло в традиційній культурі..." [48, с. 22–27].

Поміж тим, порівняно з напрацюваннями американських та європейських учених, що розробляють цю тематику ще з 1960–1970-х рр., наші дослідження ще досить нечисленні, а сам науковий напрям тільки-но почав "стинатися на ноги" та вимальовуватися як самостійний.

Отже, буде доречним зробити огляд основних дослідницьких напрямів вивчення тілесності в англомовних країнах та країнах Європи. Акцент буде зроблено на аналізі наукових зацікавлень саме жіночою тілесністю в межах академічного фемінізму¹⁵, що становитиме **мету** дослідження. **Актуальність** визначатиметься відсутністю подібного дослідження та необхідністю залучення іноземних напрацювань, підходів, методик тощо до вітчизняного обігу.

Приступаючи до **основної частини**, варто підкреслити, що дослідження історії тілесності на Заході має неабияку затребуваність. Більше того, деякі дослідники розцінюють популярність цього напрямку як *"тілесне божевільня"* (*"bodycraze"*) [13, с. 1].

Пояснюючи саму важливість вивчення людського тіла, один із теоретиків Артур Френк зазначав, що тіла – це "константа у швидкозмінному світі, джерело фундаментальних істин про те, хто ми є і як організоване суспільство, остаточний арбітр того, що справедливе і несправедливе, людське та нелюдське, прогресивне та регресивне" [22, с. 133].

Причини популярності дослідження тілесності, на думку американської дослідниці жіночого тіла Кеті Девіс, є різними: так, для деяких учених важливість теми розглядається як рефлексія на культуру взагалі; інші вбачають нинішній інтерес насамперед у теоретичній площині. Для інших же саме фемінізм спричинив включення тіла до інтелектуальних наукових досліджень [13, с. 1]. Саме на ньому зупинимось докладніше.

Фемінізм – рух за рівноправні права між жінками та чоловіками, який дуже активно розвивався в 60–70-ті рр. XX ст. в США [1, с. 245–246]. Щоправда його підвалини як ідеології захисту прав жінок почали формуватися в Європі ще в середині XIX ст. і виходять із руху суфражисток [1, с. 93]. З вулиць феміністичні ідеї перейшли до академії, унаслідок чого було сформовано академічний фемінізм [1, с. 8].

Феміністська епістемологія виходить з того, що всі жінки посідають підпорядковану позицію в патріархальних суспільствах, тому мають спільний досвід і універсальні інтереси. З огляду на це, головною стратегією феміністичних досліджень є політизація й озвучування приватного життя жінок з метою поліпшення їхнього становища. "Приватне – політичне" – одне з найвідоміших гасел фемінізму [36, с. 13].

Метою чи не всіх феміністичних досліджень є нагадання показати традиційні стереотипи, утиски, заборони, з якими стикалися жінки протягом століть; розхищення стереотипів і установок, які століттями в патріархальних культурах подавалися як "норма"; дослідження служать фундаментом для поліпшення життя жінок сьогодні, додавання їм внутрішньої сили в боротьбі за власні права.

Стосовно феміністичних розвідок, які безпосередньо присвячені жіночій тілесності, то основна дослідницька увага акцентується на оприлюдненні того, що очікування та вимоги до жіночих тіл, які подаються як "нор-

мативні" та єдино правильні (приміром, фертильність, відповідність установленим стандартам краси, жіночності тощо), є тільки конструктором культури, релігії, суспільства, а не даністю. Саме суспільні норми та мораль конструюють "нормативність" жіночого тіла, але аж ніяк не біологічна вродженість [8; 23; 27].

Те, що жінкою не народжуються, а стають відповідно до стереотипів і суспільних очікувань, закорінених у культурі й релігії, чи не вперше заявила Сімона де Бовуар у світовому бестселері "Друга стаття", який вперше побачив світ у Франції в 1949 р., а після того перевидався різними мовами багато разів [2]. З тих пір вислів "Жінкою не народжуються, а стають" став одним із гасел фемінізму й дав поштовх багатьом дослідженням [5; 35].

Чи не у всіх своїх дослідженнях феміністки показують, що століттями жіночі тіла подавалися як "інші": містичні, недосконалі, нечисті, сексуально розгнущдані та, з причини цього всього, загрозливі. Зокрема, учена Енні Коссінс зазначає: "уявлення про жінок ґрунтувалися на дихотомії між природно пасивною, цнотливою та самовідданою дружиною і матір'ю, яка уособлювала потреби чоловіка і держави (розмноження і жіночності), та «сексуально агресивною блудницею», яка була ізгоєм, тому що вона кидала виклик суворим кодексам поведінки, які регулювали жіноче тіло. Коли жінка порушувала норми, пов'язані із сексуальністю жіночого тіла, вона вважалася ірраціональною або злою та звинувачувалася в «забуванні своєї статі» (фраза, яку використовували в той час). Стаючи більше схожою на тварину всередині, вона була міфічною фігурою сили і руйнування, продаючи «свою душу силам темряви»" [12, с. 57].

До того ж, жіноче тіло було метафорою, що презентувала природу, емоції, ірраціональне та сентиментальне. Таким чином, "недосконале" жіноче тіло мало бути вгамоване та потребувало жорсткого контролю з боку досконалого начала – чоловічого [12, с. 57].

Власне, показуючи, як домінування і контроль над жіночими тілами, а відповідно й над самими жінками, виявляється у різних сферах соціального та культурного життя, феміністки торкалися й аналізували різні аспекти жіночої тілесності. Зокрема, особливої уваги у феміністичних роботах, присвячених жіночій тілесності, заслуговують розгляд і аналіз репродуктивного тиску та контролю, яких століттями зазнавали жінки [26, 44]. Дослідники на прикладі різних культур показують, що століттями цінність жінки розглядалася лише крізь призму її репродуктивності. Чим більше жінка народжувала дітей, тим більшу вагу і повагу в суспільстві вона мала, адже народження нащадків доводило сексуальну фертильність жінки, тим самим підтверджуючи її статеву ідентичність [6, с. 27].

Натомість, бездітні жінки всіляко засуджувалися, та втручалися та знаходилися на маргінесі суспільства. Відсутність дітей абсолютно знищувала в жінках феміністичність, однак подібного не можна було сказати про чоловіків. Френк Степхен у своїй праці про батьківство в XIX ст. на теренах Північної Америки зазначає: "є мало доказів того, що одружені чоловіки, які хотіли, але не мали дітей, вважали бездітність підривною для їхньої маскулітності (...), якщо подружня пара не могла мати дітей у XIX столітті, то вину і засудження отримувала лише "неплідна" дружина" [47, с. 87].

Очевидно, що очікування від жінок постійного дітонародження однозначно виключало будь-які способи регулювання вагітності. З огляду на це, критика "оречевлення" жінки, зведення її значення виключно до дітонародження, а також виборювання права на репродуктивний вибір, контрацепцію, стерилізацію чи аборт, є

¹⁵ "Тілесність" – обширна тема, якою цікавляться багато наук у різних аспектах: історія, філософія, антропологія, література, мистецтво та ін. У напрямі вивчення тілесності, приміром, окремою дисципліною стоять "чоловічі" дослідження masculinities studies/men's studies [11, 24, 45]. З огляду на таке різноманіття, у даній розвідці ми зосереджуємося на основних дослідницьких інтересах жіночої тілесності виключно в межах академічного фемінізму.

також значимими темами в сучасних феміністичних дослідженнях тілесності [15; 26; 44].

Розглянутий вище напрям іде пліч-о-пліч з аналізом таких проблем, як фізіологічні особливості жіночого тіла (менструація, вагітність, лактація, грудне вигодовування, клімакс тощо), котрі впливають на соціальне життя жінки, її можливість доступу до всіх ресурсів нарівні з чоловіками.

Зокрема, яскравим прикладом такої маргіналізації сьогодні можна назвати стереотипи щодо жінок у війську. Дослідниці підкреслюють, що саме фізіологічні особливості жіночого організму вбачаються чоловіками-військовими очевидними перепонами для цього¹⁶. До того ж, військові організації та бойові підрозділи часто розуміються як виключно чоловіче місце для доказу їхньої маскулінності [10, с. 41; 43, с. 1039].

Так, американський професор Джошуа С. Гольдштейн стверджує, що на початку тисячоліття лише шість із майже 200 країн мали у збройних силах частку жінок, яка перевищувала 5 %. Та навіть вони переважно займали посади, традиційно пов'язані з жіночою діяльністю [25, с. 10].

Власне, критика таких закоренілих стереотипів, а також виборювання права для всіх охочих жінок реалізувати себе в будь-яких сферах, у тому числі й військовій, без огляду на фізіологію, є головною метою дослідниць і дослідників цього напрямку.

"Справжня" феміністичність – культурні стандарти краси жіночого тіла, способи і методи їхнього досягнення, а головне – причини, які спонукають жінок намагатися досягнути ідеалу (часто – відверто недосяжного), є однією з пріоритетних ланок у дослідженнях жіночої тілесності [7; 9; 14; 39; 47].

Науковиці-феміністки, розглядаючи різницю між вродженою біологічною статтю і культурно сконструйованим поняттям "жіночності", помітили, що для багатьох традиційних культур світу відповідність нормам краси була важливою перевагою, основою "зброєю", яка дозволяла поліпшити соціальний статус, зокрема через удале заміжжя, а воно віками було чи не єдиною можливістю для жінок піднятися вгору соціальною драбиною, здобути певний вплив і авторитет. Традиційно, саме жінки мали відповідати виробленим культурою і часом стандартам краси. У гонитві за ідеалом жінки наважувалися на процедури, які призводили до проблем із тілом, здоров'ям і навіть життям, приміром – виснажливі та шкідливі дієти і, як наслідок, анорексія або хірургічні втручання з метою пластичного коригування фігури [9; 31; 39]. Остання особливо гостро критикується феміністками як інституція, яка виробляє та відтворює культурний дискурс про "справжнє" жіноче тіло, досконалість якого, приміром, неможлива без великого бюсту. Наживаючись на столітніх стереотипах, галузь часто не покращує, а нівечить жіночі тіла та їхню

індивідуальність, у тому числі й фізіологічні особливості, зазначають дослідниці [31, с. 35].

Феміністичні дослідження жіночої тілесності також включають вивчення питань гендеру та сексуального різноманіття, оскільки більше ця проблема займає чи не центральну роль у цій царині [13, с. 8].

Фундаментальними і такими, що заклали підвалини цього напрямку, вважаються праці французького вченого Мішеля Фуко, який у своїх численних виданнях переконливо довів, що тіла досить довільно і часто примусово конструюються для того, аби узаконити різні режими домінування. Саме через тіла домінуюча влада, суспільство, релігія підкорювала, дисциплінувала та створювала нормативність своїм підлеглим [17; 18; 19; 20].

Розвиваючи цю тему далі, дослідниці Едрієнн Річ, а пізніше – Джудіт Батлер, показали, як владний режим гегемонічної гетеросексуальності формував зміст того, що сприймається як суто жіноче чи чоловіче [3; 4; 40]. Зокрема, Джудіт Батлер у праці "Гендерний клопіт" критикує обов'язкову гегемонічну гетеросексуальну матрицю, що століттями мала нормативну функцію в суспільстві. Натомість усі інші прояви сексуальності усувалися або висміювалися, припинялися [3; 4].

Дослідники цього напрямку обстоюють ідею сприйняття всіх людей рівними та повноцінними незалежно від їхньої сексуальної орієнтації, бо гомосексуальність є такою ж нормою, як і гетеросексуальність – зазначають вони [21; 29, с. 1–2; 37, с. 79–105].

Особливим напрямом у феміністичних студіях є аналіз насильства фізичного та сексуального збиткування над жінками [32; 33; 34; 42].

У своїх працях учені-феміністки доводять, що в патріархальних культурах зосередження влади, економічних і матеріальних ресурсів у руках чоловіків призводило (і призводить понині¹⁷) до суспільного виправдовування / нормування / толерування фізичного збиткування над жінками, адже насильство завжди пов'язане із владою, контролем і домінуванням [28, с. 148].

Важливо підкреслити, що побиття чоловіком жінки, як один із легальних способів "напоумлення" та "дисциплінування", існував століттями у різних народів.

До прикладу, професор британської історії Роберт Шумейкер, досліджуючи англійське середовище XIX ст., зазначає: "У цьому ієрархічному суспільстві насильство було прийнятним способом дисциплінування соціально підлеглих осіб, чи були вони слугами, чи дітьми, чи дружинами. Чоловіки мали законне право використовувати "помірковану корекцію", щоб фізично покарати своїх дружин за непослух" [41, с. 104]. До того ж, зазначає вчений, "неможливо точно оцінити кількість жінок у шлюбі, які потерпали від сімейного насильства і наскільки такі практики були поширені. З огляду на низку причин, жертви часто-густо ігнорували факт насильства або приховували докази щодо цього. Навіть у випадку, де побиття було очевидним, деякі жертви все одно не наважувалися оприлюднити насильство, соромлячись цього факту і звинувачень у провокаціях власних чоловіків (...) Інші, які намагалися зберегти свою репутабельність, були стурбовані шкодою, які така скарга могла завдати їхній репутації; інші визначали, що скарга буде не продуктивною, а навпаки – спровокує подальше насилля, або ж чоловік

¹⁶ Цікаво, що навіть у Швеції – нині взірцевій країні з гендерною рівністю, яка першою дозволила жінкам служити в армії, ставлення командирів-чоловіків до військових-жінок через фізіологічні особливості останніх було значною перепорою для реформування війська і залучення до нього жінок. Для того, аби викоринити це, на початку 1990-х рр. у Швеції запустили проект KREOL, метою якого було забезпечення гендерної рівності у війську. Учасники проекту роз'яснювали військовим-чоловікам про виключно "культурні відмінності" між жінками та чоловіками; переконували, що ці відмінності можуть і повинні продуктивно доповнювати одне одного. Зрештою, сьогодні чоловіки і жінки у Швеції можуть служити в армії на рівних умовах та займати будь-які військові посади. Докладніше: Alma Persson & Fia Sundevall "Conscripting women: gender, soldiering, and military service in Sweden 1965–2018" [43, с. 1039–1056].

¹⁷ За даними Міжнародної амністії, жінки у всьому світі страждають від домашнього насильства більше, ніж від зґвалтувань незнайомцями, пограбувань, нещасних випадків, катастроф тощо разом узятих, а основною причиною смерті або фізичної інвалідності у жінок молодого та середнього віку (від 16 до 44 років) є насильство з боку чоловіків. Докладніше: Маєрчик М., Плахотнік О. "Гендероване насильство: між звичаєм і злочином..." [50; с. 151].

кине родину чи потрапить до в'язниці, залишивши її без усілякої підтримки" [41, с. 104].

Власне, страх суспільного засудження, можливість звинувачення жертви агресором, нібито вона його спровокувала – як колись, так і тепер – змушують жінок мовчати про насильство. Розірвати це коло та допомогти жінкам говорити вголос про проблеми домашнього насильства є важливою практичною частиною досліджень цього напрямку.

Окремим важливим напрямом у феміністичних дослідженнях жіночої тілесності є аналіз причин існування та поширення проституції й секс-туризму, а також упровадження ефективних методів протидії цим явищам [16, с. 89–104].

Дослідниці, що працюють у цьому напрямі, підкреслюють, що, попри певну залученість до проституції й чоловіків, домінуючою групою в ній у всьому світі є саме жінки. Проституція розглядається як патріархальний інститут, який дозволяє одним (чоловікам) купувати владу над іншими (жінками): чоловік платить, щоб володіти повією для того, аби вона служила виключно виконанню його бажань і сексуальних наказів [38, с. 10]. Таким чином, проституція перетворює жіноче тіло на річ, яку можна купити й робити з нею все, що заманеться господарю. Феміністки виступають проти легалізації проституції й закликів чоловіків-парламентарів про те, що такий крок може принести додатковий дохід до бюджету. Розвивати рівні економічні можливості для обох статей, аби жінкам не потрібно було продавати власні тіла заради виживання – ось на чому мають зосереджуватися політики, переконані дослідниці [16, с. 90]. До того ж, часто лунають заклики притягувати до кримінальної відповідальності чоловіків, які користуються сексуальними послугами жінок, як це зробила Швеція [30, с. 247].

Очевидно, що розглянути в одній статті всі напрями дослідження жіночої тілесності, якими цікавиться феміністична наука, абсолютно неможливо, про що було заявлено на початку статті. Поміж тим, навіть згадані та проаналізовані напрями дозволяють зробити низку висновків.

Висновки. Тема жіночої тілесності є різнобічною, багатоманітною і суспільно-значимою. Дослідниці переконливо показують, що через призму тілесності можна розкрити і показати проблеми різного характеру. Зокрема, висвітлити утиски, показати стереотипи, з якими стикалися жінки протягом століть. Більше того, дослідження жіночої тілесності не тільки привертають увагу до проблем, з якими стикалися і стикаються жінки усього світу, але й мають очевидне практичне застосування: покращувати життя жіноцтва сьогодні, надавати рівний доступ до всіх суспільних сфер, а не лише зречувати жінку, обмежувати її потенціал дітонародженням і домашнім господарством.

Список використаних джерел

1. Andermahr, S.; Lovell, T.; Wolkowitz, C. A Glossary of Feminist Theory / S. Andermahr, T. Lovell, C. Wolkowitz. – London : Arnold, 1997. – 348 p.
2. Beauvoir, S. de. The Second Sex / Simone de Beauvoir. – New York : Vintage Classics, 2011. – 832 p.
3. Butler, J. Bodies that Matter: on the Discursive Limits of "Sex" / J. Butler. – New York : Routledge, 1993. – 304 p.
4. Butler, J. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity / J. Butler. – New York : Routledge, 2006. – 236 p.
5. Butler, J. Sex and Gender in Simone de Beauvoir's Second Sex / Judith Butler // Yale French Studies. – 1986. – Vol. 72. – P. 35–49.
6. Bailey, J. Parenting in England 1760–1830: Emotion, Identity, and Generation / J. Bailey. – New York : Oxford University Press, 2012. – 277 p.
7. Bordo, S. Unbearable Weight. Feminism, Western Culture, and the Body / S. Bordo. – Berkeley : University of California Press, 1993. – 361 p.
8. Braidotti, R. Nomadic Subjects: Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory / R. Braidotti. – New York : Columbia University Press, 2011. – 334 p.

9. Brumberg, J. Fasting Girls: The History of Anorexia Nervosa / Joan Jacobs Brumberg. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1988. – 366 p.
10. Carreiras, H. Gender and the Military: Women in the Armed Forces of Western Democracies / H. Carreiras. – London : Routledge, 2006. – 262 p.
11. Connell, R. W. Masculinities / R. W. Connell. – Cambridge : Polity Press, 2005. – 349 p.
12. Cossins, A. Female Criminality. Infanticide, Moral Panics and The Female Body / A. Cossins. – London : Palgrave Macmillan, 2015. – 302 p.
13. Davis, K. Embodiment Theory. Beyond Modernist and Postmodernist Readings / K. Davis // Embodied Practices. Feminist Perspectives on the Body / Ed. by K. Davis. – London: Sage Publications, 1997. – P. 1–23.
14. Davis, K. Reshaping the Female Body. The Dilemma of Cosmetic Surgery / K. Davis. – New York: Routledge, 1995. – 211 p.
15. Dreifus, C. Seizing Our Bodies. The Politics of Women's Health / C. Dreifus. – New York: Vintage Books, 1978. – 321 p.
16. Edwards, S. Selling the Body, Keeping the Soul: Sexuality, Power, and Theories and Realities of Prostitutions / S. Edwards // Body Matters / Ed. by S. Scott and D. Morgan. – London : The Falmer Press, 1993. – P. 89–104.
17. Foucault, M. Discipline and Punish: The Birth of the Prison / M. Foucault. – New York : Vintage Books, 1995. – 333 p.
18. Foucault, M. Politics, Philosophy, Culture: Interviews and Other Writings, 1972–1984 / Edited by L. D. Kritzman. – New York : Routledge, 1988. – 330 p.
19. Foucault, M. Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977 / M. Foucault. – New York : Pantheon Books, 1980. – 270 p.
20. Foucault, M. The History of Sexuality. Volume I: An Introduction / Translated by R. Hurley / Michel Foucault. – New York : Pantheon, 1978. – 164 p.
21. Fox, E. Reflections on Gender and Science / E. Fox. – New Haven : Yale University Press, 1996. – 212 p.
22. Frank, A. Bringing Bodies Back in: A Decade Review / A. Frank // Theory, Culture & Society. – 1990. – Vol. 7. – P. 131–162.
23. Gatens, M. Imaginary Bodies: Essays on Corporeality, Power and Ethnic / M. Gatens. – New York; London : Routledge, 1996. – 182 p.
24. Gill, R. Body Projects and the Regulations of Normative Masculinity / R. Gill // Body in Society. – 2005. – Vol. 11 (1). – P. 37–62.
25. Goldstein, J. War and Gender: How Gender Shapes the War System and Vice Versa / J. Goldstein. – Cambridge : Cambridge University Press, 2001. – 523 p.
26. Gordon, L. Woman's Bodies, Woman's Right. A Social History of Birth Control in America / L. Gordon. – Middlesex : Penguin Books, 1976. – 479 p.
27. Grosz, E. Volatile Bodies: Toward a Corporeal Feminism / E. Grosz. – Bloomington : Indiana University Press, 1994. – 250 p.
28. Hague, G.; Mallos, E. Domestic Violence: Action for Change / G. Hague, E. Mallos. – Cheltenham: New Clarion Press, 1998. – 212 p.
29. Jackson, S.; Scott, S. Introduction: The Gendering of Sociology / S. Jackson, S. Scott // Gender: A Sociological Reader / Ed. by S. Jackson and S. Scott. – London : Routledge, 2002. – P. 1–26.
30. Kuosmanen, J. Attitudes and Perceptions about Legislation Prohibiting the Purchase of Sexual Services in Sweden / J. Kuosmanen // European Journal of Social Work. – 2011. – 14(2). – P. 247–263.
31. Kinnunen, T. Breast Augmentation Surgery: Carving the Flesh as Female / T. Kinnunen // Sex, Violence and the Body. The Erotic of Wounding / Ed. by V. Burr and J. Hearn. – New York : Palgrave Macmillan, 2008. – P. 34–52.
32. Marcus, S. Fighting Bodies, Fighting Words: A Theory and Politics of Rape Prevention / S. Marcus // Feminists Theorize the Political / Ed. by J. Butler and J. W. Scott. – New York : Routledge, 1992. – P. 385–403.
33. Mort, F. Dangerous Sexualities / F. Mort. – London : Routledge & Kegan Paul, 1987. – 280 p.
34. Michelle, J.; Hearn, J. Physical Bruises Emotional Scars and "Love-Bites": Women's Experiences of Men's Violence / J. Michelle, J. Hearn // Sex, Violence and the Body. The Erotic of Wounding / Ed. by V. Burr and J. Hearn. – New York : Palgrave Macmillan, 2008. – P. 53–70.
35. Moi, T. While We Wait: The English Translation of The Second Sex / T. Moi // Signs: Journal of Women in Culture and Society. – 2002. – Vol. 27, No. 4. – P. 1005–1035.
36. Naples, N. Feminism and Method. Ethnography, Discourse Analysis, and Activist Research / N. Naples. – New York and London: Routledge, 2004. – 280 p.
37. Nicholson, L. Interpreting Gender / L. Nicholson // Signs: Journal of Women in Culture and Society. – 1994. – 20 (1). – P. 79–105.
38. O'ConnellDavidson, J. Prostitution, Power and Freedom / J. O'ConnellDavidson. – Cambridge : Polity Press, 1998. – 232 p.
39. Orbach, S. Hunger Strike: The Anorectic's Struggle as a Metaphor for Our Age / S. Orbach. – London; Boston : W. W. Norton, 1986. – 259 p.
40. Rich, A. Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence / Adrienne Rich // Signs: Journal of Women in Culture and Society. – 1980. – Vol. 5(4). – P. 631–660.
41. Shoemaker, R. Gender in English Society, 1650–1850: the Emergence of Separate Spheres? / R. Shoemaker. – London : Longman, 1998. – 334 p.
42. Stanko, E. Intimate Intrusions: Women's Experience of Male Violence / E. Stanko. – London: Routledge & Kegan Paul, 1985. – 211 p.
43. Persson, A.; Sundevall, F. Conscripting Women: Gender, Soldiering, and Military Service in Sweden 1965–2018 / A. Persson,

F. Sundevall // *Women's History Review*. – 2019. – Vol. 28, Iss. 7. – P. 1039–1056. – DOI: <https://doi.org/10.1080/09612025.2019.1596542>

44. Petchesky, R. *Abortion and Woman's Choice: the State, Sexuality, and Reproductive Freedom* / R. Petchesky. – Boston, MA : Northeastern University Press, 1990. – 412 p.

45. Pleck, J. H. *The Myth of Masculinity* / J. H. Pleck. – Cambridge : MIT Press, 1984. – 229 p.

46. Stephen, F. *Life with Father: Parenthood and Masculinity in the Nineteenth-century American North* / Stephen M. Frank. – Baltimore, MD : Johns Hopkins University Press, 1998. – 256 p.

47. Wolf, N. *The Beauty Myth: How Images of Beauty Are Used Against Women* / N. Wolf. – New York : William Morrow, 2002. – 370 p.

48. Ігнатенко І. Жіноче тіло у традиційній культурі українців / І. Ігнатенко. – К. : Дуліби, 2013. – 224 с.

49. Кон І. Мужское тело в истории культур / И. Кон. – М. : Слово, 2003. – 432 с.

50. Маєрчик М., Плахотнік О. Гендероване насильство: між звичаєм і злочиним / М. Маєрчик, О. Плахотнік // *Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей* / за ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманої. – К. : Критика, 2017. – С. 151–164.

51. Портнова Т. Любити і навчати: селянство в уявленнях української інтелігенції другої половини XIX століття / Т. Портнова. – Дніпропетровськ : Ліра, 2016. – 240 с.

References

1. Andermahr, S. & Lovell, T. & Wolkowitz, C. (1997). *A Glossary of Feminist Theory*. London: Arnold.

2. Beauvoir, S. de. (2011). *The Second Sex*. New York: Vintage Classics.

3. Butler, J. (1993). *Bodies that Matter: on the Discursive Limits of "Sex"*. – New York : Routledge.

4. Butler, J. (2006). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. – New York : Routledge.

5. Butler, J. (1986). Sex and Gender in Simone de Beauvoir's *Second Sex*. *Yale French Studies*, 72, 35–49.

6. Bailey, J. (2012). *Parenting in England 1760-1830: Emotion, Identity, and Generation*. – New York : Oxford University Press.

7. Bordo, S. (1993). *Unbearable Weight. Feminism, Western Culture, and the Body*. Berkeley: University of California Press.

8. Braidotti, R. (2011). *Nomadic Subjects: Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*. – New York : Columbia University Press.

9. Brumberg, J. (1988). *Fasting Girls: the History of Anorexia Nervosa*. Cambridge, MA : Harvard University Press.

10. Carreiras, H. (2006). *Gender and the Military: Women in the Armed Forces of Western Democracies*. – London : Routledge.

11. Connell, R. W. (2005). *Masculinities*. – Cambridge : Polity Press.

12. Cossins, A. (2015). *Female Criminality. Infanticide, Moral Panics and The Female Body*. London: Palgrave Macmillan.

13. Davis, K. (1997). *Embodiment Theory. Beyond Modernist and Postmodernist Readings*. In K. Davis (Ed.), *Embodied Practices. Feminist Perspectives on the Body*. London: Sage Publications. P. 1–23.

14. Davis, K. (1995). *Reshaping the Female Body. The Dilemma of Cosmetic Surgery*. New York : Routledge.

15. Dreifus, C. (1978). *Seizing Our Bodies. The Politics of Women's Health*. New York : Vintage Books.

16. Edwards, S. (1993). *Selling the Body, Keeping the Soul: Sexuality, Power, and Theories and Realities of Prostitutions*. In S. Scott & D. Morgan (Eds.), *Body Matters*. London: The Falmer Press. Pp. 89–104.

17. Foucault, M. (1995). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York : Vintage Books.

18. Foucault, M. (1988). *Politics, Philosophy, Culture: Interviews and Other Writings, 1977–1984*. New York : Routledge.

19. Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977*. New York : Pantheon Books.

20. Foucault, M. (1978). *The History of Sexuality. Volume I: An Introduction*. New York : Pantheon.

21. Fox, E. (1996). *Reflections on Gender and Science*. New Haven: Yale University Press.

22. Frank, A. (1990). *Bringing Bodies Back in: A Decade Review. Theory, Culture & Society*, 7, 131–162.

23. Gatens, M. (1996). *Imaginary Bodies: Essays on Corporeality, Power and Ethnic*. New York; London : Routledge.

24. Gill, R. (2005). *Body Projects and the Regulations of Normative Masculinity. Body in Society*, 11(1), 37–62.

25. Goldstein, J. (2001). *War and Gender: How Gender Shapes the War System and Vice Versa*. Cambridge : Cambridge University Press.

26. Gordon, L. (1976). *Woman's Bodies, Woman's Right. A Social History of Birth Control in America*. Middlesex: Penguin Books.

27. Grosz, E. (1994). *Volatile Bodies: Toward a Corporeal Feminism*. Bloomington: Indiana University Press.

28. Hague, G. & Mallos, E. (1998). *Domestic Violence: Action for Change*. Cheltenham: New Clarion Press.

29. Jackson, S. & Scott, S. (2002). Introduction: The Gendering of Sociology. In S. Jackson and S. Scott (Eds.), *Gender: A Sociological Reader*. London: Routledge. – P. 1–26.

30. Kuosmanen, J. (2011). Attitudes and Perceptions about Legislation Prohibiting the Purchase of Sexual Services in Sweden. *European Journal of Social Work*, 14(2), 247–263.

31. Kinnunen, T. (2008). *Breast Augmentation Surgery: Carving the Flesh as Female*. In V. Burr & J. Hearn (Eds.), *Sex, Violence and the Body. The Erotic of Wounding*. New York: Palgrave Macmillan. – P. 34–52.

32. Marcus, S. (1992). *Fighting Bodies, Fighting Words: A Theory and Politics of Rape Prevention*. In J. Butler and J. W. Scott (Eds.), *Feminists Theorize the Political*. New York : Routledge.

33. Mort, F. (1987). *Dangerous Sexualities*. London : Routledge & Kegan Paul.

34. Michelle, J. & Hearn, J. (2008). *Physical Bruises Emotional Scars and "Love-Bites": Women's Experiences of Men's Violence*. In V. Burr and J. Hearn (Eds.), *Sex, Violence and the Body. The Erotic of Wounding*. – New York : Palgrave Macmillan. P. 53–70.

35. Moi, T. (2002). *While We Wait: The English Translation of The Second Sex. Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 27(4), 1005–1035.

36. Naples, N. (2004). *Feminism and Method. Ethnography, Discourse Analysis, and Activist Research*. New York; London : Routledge.

37. Nicholson, L. (1994). *Interpreting Gender. Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 20 (1), 79–105.

38. O'ConnellDavidson, J. (1998). *Prostitution, Power and Freedom*. Cambridge: Polity Press.

39. Orbach, S. (1986). *Hunger Strike: The Anorectic's Struggle as a Metaphor for Our Age*. London and Boston: W. W. Norton.

40. Rich, A. (1980). *Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence. Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 5(4), 631–660.

41. Shoemaker, R. (1998). *Gender in English Society, 1650–1850: the Emergence of Separate Spheres?* London : Longman.

42. Stanko, E. (1985). *Intimate Intrusions: Women's Experience of Male Violence*. London: Routledge & Kegan Paul.

43. Persson, A. & Sundevall, F. (2019). *Conscripting Women: Gender, Soldiering, and Military Service in Sweden 1965–2018. Women's History Review*, 28(7), 1039–1056. DOI: <https://doi.org/10.1080/09612025.2019.1596542>

44. Petchesky, R. (1990). *Abortion and Woman's Choice: the State, Sexuality, and Reproductive Freedom*. Boston, MA: Northeastern University Press.

45. Pleck, J. H. (1984). *The Myth of Masculinity*. Cambridge: MIT Press.

46. Stephen, F. (1998). *Life with Father: Parenthood and Masculinity in the Nineteenth-century American North*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.

47. Wolf, N. (2002). *The Beauty Myth: How Images of Beauty Are Used Against Women*. New York: William Morrow.

48. Ігнатенко, І. (2013). *Female Body in the Ukrainian Tradition Culture*. Kyiv: Dulebes. [in Ukrainian].

49. Кон, І. (2003). *Male Body in the History of Culture*. Moscow : Word. [in Russian].

50. Maierchuk, M. & Plakhotnik, O. (2017). *Gender-based Violence: between Custom and Crime*. In M. Maierchuk & O. Plakhotnik & G. Yarmanova (Eds.), *Gender for Media: a Textbook on Gender Theory for Journalism and Other Socio-humanitarian Specialties*. Kyiv: Critique. P. 151–164. [in Ukrainian].

51. Portnova, T. (2016). *To Love and to Teach: Peasantry in the Perception of Ukrainian Intellectuals in the 2nd Half of the 19th Century*. Dnipropetrovsk : Lyre. [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії 10.07.20

I. Ihnatenko, PhD in History, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

FROM THE HISTORY OF FEMINIST RESEARCH OF FEMALE BODY AND SEXUALITY IN ENGLISH-SPEAKING AND EUROPEAN COUNTRIES

This article presents the analysis of the feminism history toward the female body, which has figured alternately as the source of women's oppression and as the locus of a specifically female power. Drawing on European and American feminist literature, the author of the article shows how feminist scholars focus first of all on the reproductive body and on female's sexuality. The key message of all these scientific works is that corporealities of women may be seen as making vulnerable to male domination and control, both directly through the exercise of superior physical power, and indirectly through social compulsions and the representation of sexual difference across a variety of discourses. It is shown that for feminist scholars, the body has always been of central importance for understanding women embodied experience, cultural and historical construction on the female body in the various contexts of social life.

Keywords: History of Body, feminism, women's body, sexuality and reproduction.